

# concert info Mozart in tijden van Corona

# de Doelen

## Orkest van de Achttiende Eeuw en solisten

woensdag 13 oktober 2021  
Grote Zaal | 20.15 uur

## programma

wo 13 okt | 20.15 | Grote Zaal  
**Mozart in tijden van Corona**

**Wolfgang Amadeus Mozart 1756-1791**  
**Die Zauberflöte & Die Schauspieldirektorin**  
*Ein Gelegenheitsstück in tijden van Corona*

**Der Schauspieldirektor**  
Sinfonia

**Die Zauberflöte**  
Dies Bildnis  
Con ossequio, con rispetto, K210  
Ach ich fühl's  
Chi sa, chi sa, qual sia, K582  
Der Vogelfänger bin ich ja  
Alles fühlt der Liebe Freuden  
Per questa bella mano, K612  
Ich möchte wohl der Kaiser sein, K539  
Ein Mädchen oder Weibchen  
Bei Männern  
Soll Ich dich Teurer nicht mehr sehn  
Overture Die Zauberflöte  
Der Holle Rache

### pauze

Duitse dans, nr. 6  
L'Amoro uit: Il Re Pastore, K208

**Der Schauspieldirektor**  
Arietta  
Rondo  
Terzett  
Schluss gesang

### uitvoerenden

Kenneth Montgomery **dirigent**  
Klaas-Jan de Groot **assistent-  
dirigent**  
Alexander Oliver **regie**  
Don Duyns **tekst**  
Alex Brok & Kees van Mameren  
**licht**  
Jan van Dooren **coördinator**  
Roberta Alexander **Schauspiel-  
directrice**

Ilse Eerens **Pamina**  
Anne Sophie Petit **Königin der  
Nacht & Mademoiselle Silber-  
klang**  
Henk Neven **Papageno & Puff**  
Katharine Dain **Madame Herz**  
Jeroen de Vaal **Tamino**  
Jan-Willem Schaafsma  
**Monostatos & Herr Vogelsang**  
Berend Eijkhout **Sarastro &  
Frank**

### Orkest van de Achttiende Eeuw

**eerste viool**  
Alexander Janiczek  
Marc Destrubé  
Kees Koelmans  
Franc Polman  
Irmgard Schaller  
Annelies van der  
Vegt  
Sophie Wedell  
Sayuri Yamagata

**tweede viool**  
Staas Swierstra  
Matthea de Muynck  
Hans Christian  
Euler  
Guya Martinini  
Paula Perez  
Dirk Vermeulen  
Gustavo Zarba

**altviool**  
Emilio Moreno  
Marten Boeken  
Antonio Clares  
Yoshiko Morita

**cello**  
Albert Brüggem  
Emmanuel Balssa  
Bartolomeo  
Dandolo-Marchesi  
Rainer Zipperling

**bas**  
Margaret Urquhart  
Robert Franenberg

**fluit en piccolo**  
Marion Moonen  
Melody Yeomans

**hobo**  
Frank de Bruine  
Alayne Leslie

**klarinet**  
Eric Hoeplich  
Alejandro Farina  
Martin

**fagot**  
Danny Bond  
Donna Agrell

**hoorn**  
Stefan Blonk  
Emmanuel  
Frankenberg

**trompet**  
Nicolas Isabelle  
Jonathan Impett  
(arr. 6)

**pauken**  
Koen Plaetinck

**fortepiano en  
klokkenspel**  
Pieter-Jan Belder



Orkest van de Achttiende Eeuw © Ronald Knapp

# de ZZP'er Mozart

Als vader Leopold Mozart in 1785 zijn querulante zoon Wolfgang in Wenen komt bezoeken, moet hij hem één ding nageven: financieel heeft zijn zoon het aardig voor elkaar. Mozart woont dan in een chic pand direct achter de Stephansdom, in het centrum van Wenen. Een bedrag van 480 gulden per jaar wist Mozart toen op te brengen voor de ruime etage, omgerekend ongeveer duizend euro per maand. Toch niet slecht voor een zzp'er die nog maar drie jaar eerder met een trap onder zijn achterwerk zijn congé als muzikalei had gekregen en opeens zonder protectie op straat was komen te staan. En zijn vader had hem nog zó gewaarschuwd: zonder dienstverband red je het niet als musicus.

Maar bij junior draaide het allemaal als een tierelier gedurende die eerste jaren van prille zelfstandigheid. De beginnende ondernemer was - zoals zelfs zijn toegereide vader moest toegeven - al snel tot grootverdiener uitgegroeid. De etage in de Weense Domgasse is na het geboortehuis in de binnenstad van Salzburg wel het bekendste Mozart-museum en staat bekend als 'Figaro'-huis. Hier ontstond de opera die Wenen, maar vooral Praag veroverde.

## Singspiel

Hoe kwam Mozart aan het geld voor zijn dure huis in de Domgasse? Hij gaf les aan talentvolle en talentloze leerlingen, sommigen woonden zelfs bij hem in, zoals de jonge Engelsman Thomas Attwood. Hij organiseerde concerten waar hij zelf speelde en af en toe kwam er weleens een op-

dracht binnen van het hof, zoals begin 1786, toen Mozart het werk aan zijn Figaro onderbrak voor een gelegenheidswerk, dat hem in directe confrontatie zou brengen met zijn grootste concurrent in die dagen: Antonio Salieri. Die had een invloedrijke positie aan het keizerlijke hof en droeg daar de waarden van de gevestigde Italiaanse opera uit - in een taal die aan het hof daadwerkelijk gebezigd werd. Maar de tijden veranderden: toenemend klopte ook daar het lichtere genre van het 'Singspiel' aan de deur: gezongen in de Duitse volkstaal met gesproken dialogen, tegenwoordig zouden we zeggen: een musical. Eerder had Mozart al zo'n Singspiel gemaakt met de gewiekste theaterdirecteur Stephanie jr., en nu zochten beiden opnieuw samenwerking om de Italiaan Salieri af te troeven.

## Der Schauspieldirektor

Zo moet de 'battle' ongeveer zijn gegaan, die avond van de zevende februari 1786 tijdens een groots onthaal voor het gezantschap van de Oostenrijkse Nederlanden. De voorstelling vond plaats in de Orangerie van Paleis Schönbrunn, het buitenverblijf van de keizer, op zo'n tien kilometer van de Hofburg in de binnenstad. Aan de ene kant van de rechthoekige zaal speelde de eenakter *Prima la musica, poi le parole* van Salieri, de andere kant van de zaal was voor het Singspiel *Der Schauspieldirektor* van Mozart. In het midden het genodigde, voorname publiek. Het mocht eerst de éne dan de andere kant uitkijken en dan een oordeel vellen: Italiaans of Duits, oudbakken of fris van de lever, de gevestigde orde of de aanstormende jeugd, Salieri of Mozart? Uiteindelijk bleek men aan het hof de voorkeur te

geven aan het werk van de Italiaan, maar de toon voor de zegetocht van het Singspiel was gezet. *Der Schauspieldirektor* ging daarna na de première nog twee keer in het openbaar in de stad, maar het grote Singspiel-succes zou voor Mozart komen in het jaar van zijn vroege dood, in het herfstgetij van 1791 - met *Die Zauberflöte*, die tot in november een groot aantal uitvoeringen in Wenen zou kennen en die al het jaar daarop in Praag, in 1794 in Berlijn en in 1795 in Amsterdam op de planken kwam.

## Die Zauberflöte

Inmiddels was Mozart meer en meer in geldproblemen geraakt: zijn spilzucht, maar ook oorlogen op de Balkan lijkten daaraan debet - opeens had de adel geen geld meer over voor cultuur. Hij leende links en rechts, bijvoorbeeld van de zakenman Michael Puchberg,



Kenneth Montgomery © Jan Hordijk

en betrok precies een jaar voor de première van *Die Zauberflöte* een minder prestigieuze etage in de Rauhensteingasse, niet ver van de Domgasse. In dit sterfhuis schreef hij inderdaad aan zijn Requiem. Dit zogenaamde 'kleines Kaiserhaus' overleefde de Tweede Wereldoorlog niet: het stond op het terrein van het huidige warehouse Steffl achter de Kärntnerstrasse. Overigens had Mozart tot het laatst een knecht in dienst, en zijn beide kinderen waren elders in de kost gedaan, zodat zijn vrouw Konstanze kon kuren in Baden, ten zuiden van Wenen. Had hij langer geleefd, dan had hij misschien wel gebruikgemaakt van het aanbod van rijke kooplieden om naar Amsterdam te verhuizen. Dan had de hoofdstad naast een Rembrandthuis ook een Mozarthuis kunnen exploiteren!

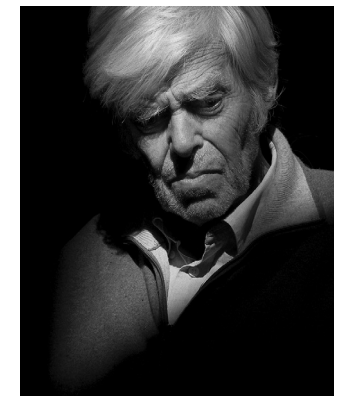
Maar zoals we weten, stierf Mozart in de nacht van 5 december aan de gevolgen van 'hitziges Frieselfieber'. Om de tien jaar komt er wel een medisch specialist met een nieuwe theorie over de precieze oorzaak van zijn vroege dood. De vele ongemakkelijke reizen in zijn jeugd droegen in ieder geval niet bij aan zijn constitutie. Ook tijdens zijn verblijf in Den Haag was hij ziek en leek de dood nabij. Het onmiddellijke succes van zijn misschien grootste prestatie, *Die Zauberflöte*, waarin zijn devies 'für Kenner und Liebhaber' zich zo duidelijk manifesteert, heeft hij echter nog mee kunnen maken.

Tekst: Kees Arntzen

## Mozart cyclus

Na het doorslaande succes van hun productie van Rameau's *Les Indes galantes*, broedde dirigent Frans Brüggen - de oprichter van het Orkest van de Achttiende Eeuw - al lang geleden op het idee een complete cyclus van Mozart-opera's op de planken te brengen. Uiteindelijk lukte het om bijna alle grote Mozart-opera's semi-concertant op het toneel te brengen. In 2020 zou de bekroning volgen met *Die Zauberflöte*, 230 jaar na de wereldpremière, helaas zonder de inmiddels overleden Frans Brüggen, maar geheel in zijn geest. Maar het liep anders.

Helse wraak ('Der Hölle Rache') zweert de Koningin van de Nacht ook vanavond, in de meest spectaculaire aria die de opera rijk is. Niet zozeer om haar zinderende afkeer van priester Sarastro, maar omdat haar bestaansrecht is aangetaast. Middels de uitbraak van een pandemie heeft een klein virus het hele culturele leven lamgelegd. De oorspronkelijke plannen moesten



Frans Brüggen © Annelies van der Vegt

ingrijpend worden gewijzigd om een jaar later tóch een concertante opera-tournee te kunnen bewerkstelligen. Een 'Zauberflöte' was gewenst. Door twee opera's in elkaar te schuiven konden de flexibele geesten van het Orkest van de Achttiende Eeuw met minder middelen een volwaardig scenisch geheel fabriceren.

## opzet 'corona-versie'

Het werkt zo: na het klinken van de Sinfonia die aan Mozarts eenakter *Der Schauspieldirektor* voorafgaat, komen in het eerste bedrijf jonge zangers auditie doen bij Roberta Alexander, de operadiva op leeftijd, die nu de spreekrol van impresario vervult. Niet alleen in bekende Zauberflöte-aria's etaleren zij hun kunnen. Zo verbuigt Jeroen de Vaal zich diep voor de boven hem gestelden in het ironische 'Con ossequio, con rispetto' (Salzburg, 1775), maar het door hem gevoelde disrespect klinkt in snijdende terzijdes klip en klaar door. Ilse Eerens laat op haar meeslepende Zauberflöte-aria 'Ach ich füh' es' een aria volgen die Mozart in 1789 schreef om in te lassen bij een opera van Soler, de Spaanse componist zelf was toen juist op reis. De wilde tijden van de Venetiaanse opera-pasticcio, het 'pasteitje' waarin beroemde diva's het hoofd van theaterdirecteuren op hol brachten, door eisen te stellen aan hun komst door de mooiste aria's uit verschillende opera's in het verhaal in te laten lassen, waren nog niet geheel en al voorbij en ook 'in tempore coronae' blijkt deze

praktijk dus levensvatbaar. Andere auditanten volgen om zich opmerkzaam te maken: Henk Neven vast op de rol van de vogelvanger Papageno en Jan-Willem Schaafsma begeert de Moorse gevangenebewaarder Monostatos te spelen. Maar hier breekt bij impresario Roberta de klomp: naast uitgesproken vrouw-onvriendelijk blijkt tekstdichter Schikaneeder ook nog eens virulent racistisch te zijn! Om haar niet verder tegen de haren in te strijken, heeft de auditant met vooruitziende blik een eigen aangepaste tekst meegebracht...

## audities lopen uit de hand

De jonge bas Berend Eijkhout, die de rol van Sarastro begeert, presenteert een weinig gehoord juweeltje uit de Mozartschatkist: 'Per questa bella mano', geschreven in maart 1791 voor Franz Gerstl, de bas die een half jaar later de eerste Sarastro zou invullen. Deze werd toen spectaculair begeleid door een contrabassist, ook een musicus uit de stal van het 'Freyhaus' van impresario/acteur Schikaneeder, die zichzelf de veergetooide rol van 'Papageno' had toegedacht. Dit Freyhaus stond ooit op een eilandje midden in het riviertje waaraan Wenen zijn naam dankt. Het was een vrijplaats, een soort 'broedplaats avant-la-lettre' en herbergde een kunstenaarskolonie die Schikaneeder goedmoedig bestierde. Het volk wist deze plek goed te vinden en voor de première van zijn nieuwste Singspiel op 30 september 1791 had Mozart zich geen betere plek kunnen

wensen. Op deze smachtende serenade laat Berend Eijkhout het krijgshaftige 'Ich möchte wohl der Kaiser sein' (Wenen, 1788) volgen en daarmee maakt hij indruk op de vrouwelijke impresario. Ook in samenzang - met de bekende duetten uit *Die Zauberflöte* - mogen de auditanten hun kwaliteiten bewijzen, maar dan komt het vernietigende verdict uit Den Haag - alle voorbereidingen moeten pardoos stopgezet! Ook de beoogde Koningin van de Nacht (Anne Sophie Petit) is niet geamuseerd. Wat nu?

## jaloerie

Na de pauze en de klanken van een Duitse dans - in 1787 gecomponeerd voor een carnavalsbal in Praag - komt er toch nog een zangeres auditoren. Katharine Dain is opgehouden en komt te laat voor de auditie, maar mag het innemende 'L'amerò' uit Mozarts vroege herdersspel *Il Re Pastore* (Salzburg, 1775) toch nog laten horen. Maar het is om des keizers baard - alles is immers afgeblazen. Toch broeit er een plan: dan maar een minder veeleisende opera optuigen? Eentje die wel door de Haagse beugel past? Twee heren, Frank en Puf, komen tot afgrijzen van Roberta, ook met het door haar ontvouwde plan Mozarts minder veeleisende 'Schauspieldirektor' dan maar uit te voeren. Concurrentie alom: tussen de verschillende impresario's, zeker als de beide heren Katharine Dain na het zingen van haar arietta 'Da schlägt die Abschiedsstunde' voor Roberta's neus wegkopen. Maar ook tussen de zangeres-

sen onderling neemt de jaloezie de overhand, vooral als de exuberante Mademoiselle Silberklang opduikt. Met het rondo 'Bester Jüngling' geeft zij een imposant visitekaartje af. Beiden worden dus snel aangenomen door Frank en Puf, maar dan volgt de vraag: Wat moeten ze verdienen en wie krijgt het meest? In het hilarische terzet 'Ich bin die erste Sängerin' vliegen de dames elkaar hierover in de haren en het is aan Frank de gemoederen tot bedaren te brengen.

## sluitstuk

In een eensgezind slot wordt benadrukt dat de hoogste kunst vooral bestaat in het zichzelf wegcijferen voor een hoger ideaal:

'Künstler müssen freilich streben,

stets des Vorzugs wert zu sein,

doch sich selbst den Vorzug geben,

über andre sich erheben,

macht den größten Künstler klein.'

Kunstenaars moeten er natuurlijk naar streven,

het steeds waard te zijn om gekozen te worden,

maar jezelf boven anderen willen verheffen, jezelf voorrang willen geven,

dat maakt zelfs de grootste kunstenaar tot een minkukel.

# solisten

**Roberta Alexander,**  
Schauspieldirektorin  
[www.robertaalexander.com](http://www.robertaalexander.com)

**Ilse Eerens, Pamina**  
[www.else-eerens.com](http://www.else-eerens.com)

**Anne Sophie Petit,**  
Königin der Nacht en  
Mademoiselle Silberklang  
[www.operabase.com/artists/anne-sophie-petit-40327/nl](http://www.operabase.com/artists/anne-sophie-petit-40327/nl)

**Henk Neven,**  
Papageno en Puff  
[www.henkneven.com](http://www.henkneven.com)

**Katharine Dain,**  
Madame Herz  
[www.katharinedain.com](http://www.katharinedain.com)

**Jeroen de Vaal, Tamino**  
[www.operaballet.nl/koor/jeroen-de-vaal](http://www.operaballet.nl/koor/jeroen-de-vaal)

**Jan-Willem Schaafsma,**  
Monostatos en Herr  
Vogelsang  
[www.janwillemschaafsma.com](http://www.janwillemschaafsma.com)

**Berend Eijkhout,**  
Sarastro en Frank  
[www.berendeijkhout.nl](http://www.berendeijkhout.nl)



Roberta Alexander  
© Marco Borggreve



Henk Neven © Marco Borggreve



Jan-Willem Schaafsma



Ilse Eerens



Katharine Dain



Berend Eijkhout  
© Arash Nikkha



Anne Sophie Petit  
© Amandine Lauriol



Jeroen de Vaal  
© Sebastien Galtier